

MUZEY PEDAQOQİKASI

*Verdiyeva Esmira Hüseyn qızı**Gəncə Dövlət Universiteti**esmiraverdiyeva@mail.ru*

Xülasə: Digər elmlər kimi, muzeyşünaslığın da özünəməxsus quruluşu mövcuddur. O, tarixilik, nəzəriyyə, mənbəşünaslıq və tətbiqi sahəni əhatə edir. Bunların hər biri qarşılıqlı əlaqədə inkişaf edir və əvvəlki ilə sonrakıları müəyyənləşdirir. Başqa sözlə desək, muzey işinin tarixini öyrənmək üçün nəzəri məsələlər, ayrı-ayrı mənbələr və tətbiq prosesinin tədqiqat üsullarının muzeylərdə müzakirəsi və tətbiqin özü çox əhəmiyyətli bir mərhələdir. Deməli, nəzəri problemlər tarix, mənbələr və tətbiq kimi kompleksdən ibarətdir. Məlum bir həqiqətdir ki, muzey işinin sistemli, elmi səpkidə aparılmasında digər sahələr kimi muzey pedaqogikasının da rolu əhəmiyyətlidir. Muzey ekspozisiyasının proyekt tərtibatını 3 mərhələyə ayırmaq olar: Elmi, Bədii, Texniki

Açar sözlər: Ekspozisiya, material, ədəbiyyat

Key words: Экспозиция, материал, литература

Ключевые слова: Exposition, materials, literature

Muzey pedaqogikası

Elmi mərhələdə muzeyin ümumi yaranması haqqında ideyalar hazırlanır. Bədii mərhələdə muzeyin planı, xəritəsi hazırlanır. Texniki mərhələdə isə muzeyin iş layihəsi hazırlanır.

Ekspozisiyanın elmi proyektinin hazırlanması mərhələsində ekspozisiyaya aid olan materiallar və ədəbiyyatlar öyrənilir. Ekspozisiyanın məqsədi və vəzifələri dəqiqləşdirilir. Və yaxud ekspozisiyanın tematik proyektini hazırlanır.

Ekspozisiyanın bədii proyektinin hazırlanması prosesində hər bir eksponatın yerləşdirilməsi, estetik qaydalara uyğun tərtibatı işlənir. Lazım gəldikdə eksponatlara audio-video əlavələr də oluna bilər.

Ekspozisiyanın texniki dizayn mərhələsi isə proyektin tam hazır mərhələsi hesab oluna bilər. Burada ən xırda detallar işlənir və texniki məqamlar işlənir. Eyni zamanda ekspozisiyanın dəqiq dəyəri göstərilir – montaj işi, material seçimi, eksponatların dəyəri və s. nəzərə alınır.

Ekspozisiya latın sözü olub “ekspositio” sərgiləmək, göstərmək kimi tərcümə olunur və xüsusi əşyaların geniş obyektlərdə sərgilənməsi anlamında işlənir. Muzey ekspozisiyası muzey fəaliyyətinin əsas hissəsini təşkil edir. Muzey ekspozisiyası bir qayda olaraq iki formada olur: müvəqqəti və sabit. Ekspozisiya işi muzey fəaliyyətinin əsasını təşkil edib ekspozisiyanın montaj, qurulma, demontaj, eksponatların ümumi vəziyyəti və onların yerləşməsinə nəzarət edir.

Ekspozisiya ilə sərgi anlayışı fərqlidir. Belə ki, ekspozisiya daim bir məkanda sərgilənən predmetlər məcmusu hesab edildiyi halda sərgi müvəqqəti bir zaman müddətində sərgilənən əşyalar anlamı verir. Muzey predmetləri dəyərinə görə aşağıdakı kimi sıralanır:

Ekspонат – ictimaiyyət üçün sərgilənən muzey predmeti. Bu predmetlər ekspozisiyada nümayiş etdirilən elmi-köməkçi, səsləndirici və s. materiallardır.

Unikal – bənzəri, əvəzi olmayan, yeganə nümunə olan predmetlərdir. Bu predmetlər adətən xüsusiyyəti, elmi, tarixi və ya bədii əhəmiyyəti ilə fərqlənir.

Raritet – ilk növbədə çox nadir olması ilə müəyyən olunur. Müasir muzeyşünaslıqda “raritet” termini hər hansı bir predmetin yeganə nüsxəsi üçün işlədilir. Adətən bir neçə nüsxədə olan nadir əlyazmalar və s. kimi predmetlər buna misal ola bilər.

Muzey ekspozisiyasının təşkilinin əsas prinsipləri:

- Ekspozisiyanın təqdimat işində sistemlik prinsipi
- Tarixilik və orijinallıq prinsipi (tarix intervalına, xronologiyaya ciddi riayət olunmalıdır)

- Material mövcudluğu prinsipi (səslə müşaiyət, yerləşdirmə və s.)

- İnformasiya prinsipi

Ekspozisiyanın əsas növləri

Ekspozisiyanın növü onun quruluşundan asılıdır. Hazırda dünya muzeylərində çox sayda üsullardan istifadə edilir.

Obrazlı-süjetli ekspozisiya – adından da göründüyü kimi süjetləşdirilir. Bu ekspozisiya növü sərbəst işlənir və teatr, dramaturgiya, memarlıq və ya bədii sənət nümunəsini sintez edir. Ekspozisiya növlərindən ən gənc olanıdır.

Tematik ekspozisiya – mətnlərin və elmi-köməkçi materialların birləşməsi ilə yaradılır. *Sistemlik ekspozisiya* – eynitipli predmetlərdən ibarət olur.

Digər elmlər kimi, muzeyşünaslığın da özünəməxsus quruluşu mövcuddur. O, tarixilik, nəzəriyyə, mənbəşünaslıq və tətbiqi sahəni əhatə edir. Bunların hər biri qarşılıqlı əlaqədə inkişaf edir və əvvəlki ilə sonrakıları müəyyənləşdirir. Başqa sözlə desək, muzey işinin tarixini öyrənmək üçün nəzəri məsələlər, ayrı-ayrı mənbələr və tətbiq prosesinin tədqiqat üsullarının muzeylərdə müzakirəsi və tətbiqin özü çox əhəmiyyətli bir mərhələdir. Deməli, nəzəri problemlər tarix, mənbələr və tətbiq kimi kompleksdən ibarətdir. Məlum bir həqiqətdir ki, muzey işinin sistemli, elmi səpkidə aparılmasında digər sahələr kimi muzey pedaqogikasının da rolu əhəmiyyətlidir. Muzey pedaqogikası-ictimai, elmi-ixtisas fənni olmaqla, muzeylərin-muzey vasitəsilə aparılan tərbiyə və təlim işlərinin məzmununu, prinsiplərini öyrənməklə yanaşı, muzey işlərinə aid olan üsulları sistemləşdirir. Muzey pedaqogikası elmlər qovuşmasından, yəni pedaqogika ilə muzeyşünaslıq elmlərinin sintezindən ibarətdir. Odur ki, pedaqogikanın nisbətən yeni sahəsi olan muzey pedaqogikası və onun estetik tərbiyədə rolunu nəzərə almaq vacibdir. Bunun üçün həm muzeyşünaslıq, mədəni-maarif, həm də ümumpedaqoji səpkidə olan metodik vəsaitlərin səviyyələrinin yüksəldilməsinə diqqət artırılmalıdır.

Elmi-pedaqoji ədəbiyyatda muzeylər vasitəsilə gənc nəslin estetik tərbiyəsinin qoyuluşu məsələlərini öyrəndikdən sonra belə bir qənaətə gəlmək olar ki, ayrı-ayrı mütəxəssislərimiz, xüsusilə tarix, fəlsəfə, sənətşünaslıq və pedaqogika elmləri sahəsində çalışanlar bu sahəyə diqqəti artırmalıdırlar. Xüsusilə, müstəqil Azərbaycan Respublikasında elm, təhsil, mədəniyyət sahəsində aparılan islahatlar prosesində, əslində soy kökümüzə qayıtdığımız və milli, bəşəri dəyərlərin mahiyyətini diqqətlə öyrəniş, təhsil quruculuğu məsələlərinə tətbiq etməyə çalışdığımız indiki dövrdə bu problemlər daha çox diqqət mərkəzində olmalıdır. Hər bir muzey özünəməxsus mühitə malik olmaqla, müvafiq istiqamətli fəaliyyət prosesində iştirak edir. Həyata keçirilən məqsədyönlü fəaliyyət sayəsində konkret mühit amillərinin bilavasitə iştirakı, söyləri nəticəsində arzuolunan proses ictimai-iqtisadi şəraitlə uyğunlaşdıqda lazımi məqsəd alınır.

Azərbaycanın bir çox muzeyləri tarixi dövrlərə həsr edilmiş mövzulara üstünlük verir. Müharibə mövzusuna, vətənpərvərliyə, qəhrəmanlığa, mənəvi-estetik tərbiyənin ayrı-ayrı sahələrinə həsr edilmiş mövzular hazırda muzeylərdə keçirilən tədbirlərin əsas məzmununu təşkil edir. Muzeylərdə müxtəlif yaş qrupundan olan gəncləri əhatə edən təhsil proqramları tətbiq edilir. Məsələn, ən kiçik yaşlılar üçün sadə təhsil proqramları işlənir. Proqrama kiçik

yaşlılar üçün Respublika Bayrağını müvafiq rənglərlə bəzəmək, Qobustan qayaüstü təsvirlərini çəkmək, “Molla Nəsrəddin” jurnalındakı satirik şəkillərə uyğun sitatlar seçmək daxil edilir. Böyük yaş kateqoriyasından olan məktəblilər üçün isə işlənmiş təhsil proqramında muzeyin ekspozisiyasına əsaslanan suallar tərtib edilir və ekskursiya prosesində onlar bu sualları cavablandırırlar, onlarla muzeyin profilinə uyğun sorğular, testlər keçirilir, bu da gənclərin müxtəlif tarixi problemlərə münasibətini müəyyən etməyə imkan verir. Respublikamızda qeyd olunan “20 Yanvar-Şəhidlər Günü”, Xocalı soyqırımı, 31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü, 28 May Respublika Günü, 15 İyun Milli Qurtuluş Günü və s. tarixi hadisələrə həsr olunmuş tədbirləri muzeylərdə təşkil etməklə yanaşı, həmin tarixi günlərdə təhsil ocaqlarında səyyar sərgilər keçirilməli, mühazirələr oxunmalıdır. Muzeylərin əsas vəzifələrindən biri maarifləndirmə olduğundan muzey əməkdaşları müxtəlif yaşa mənsub insanlara tarixi hadisələrin mahiyyətini, mədəniyyətin, incəsənətin dərk edilməsini aşılamayıq pedaqoji qanunauyğunluqlara əsaslanaraq həyata keçirməyi əsas vəzifə sayır. Bu məsələ keçən əsrin ortalarında İKOM-un ali məclisində muzeylərin təhsil bölümündə ştatda muzey profili üzrə elmi mütəxəssisin fəaliyyət göstərməsinin vacibliyi xüsusi qeyd edilib. Odur ki, muzeylərdə iş proqramı hazırlanarkən təhsil məsələsinə diqqət yetirilməlidir. Bu tədbirlərin lazımı səviyyədə həyata keçməsi üçün muzey mütəxəssisləri öz bilik səviyyələrini muzeyin ümumi fəaliyyət prosesinə uyğunlaşdırmağa çalışmalıdır. Muzey təhsili vasitələri arasında əsas məsələlərdən biri də muzey işçilərinin nitq mədəniyyətinin, onlarda şifahi nitqin inkişafının artırılmasının vacibliyidir. Ölkə başçısının aprelin əvvəlində imzaladığı “Dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda hər bir sahədə dilimizin daxili imkanlarından istifadə olunaraq, yeni islahatların yaradılması, həmçinin şifahi nitq mədəniyyətinə diqqətin yetirilməsi qeyd olunur. Muzey əməkdaşları bu tarixi əhəmiyyətli sənədi rəhbər tutaraq həm yazılı, həm də şifahi nitqlərinin daim cıalanmasına diqqət yetirməlidirlər.

Azərbaycan muzeylərində respublika tarixinin müxtəlif mövzuları üzrə açıq dərslər təşkil olunması məqsədəuyğundur. Muzey ekspozisiyasında keçirilən dərslərdə orta məktəb, liseylərin şagirdləri və hərbi məktəblərin kursantları iştirak etməlidir. Respublika muzeylərinin açıq dərslərin təşkili, təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi işinə nəinki uşaqları, həmçinin pedaqoq və valideynləri də cəlb etmələri ümumi işin xeyrinə olar.

Təcrübə sübut edir ki, respublika televiziya və radio şirkətlərinin müvafiq redaksiyaları tərəfindən muzeyin fondlarından, sərgi salonlarından verilişlərin təşkili əhali arasında muzeyin nüfuz dairəsini artırır. Bununla bərabər, hər bir muzeyin öz profili üzrə geniş əhali kütləsi üçün marağa səbəb ola bilən eksponatlar dəstəsi və silsilə mövzularda albom-plakatların hazırlanması əhali arasında estetik tərbiyənin təsir dairəsini genişləndirməsinə öz təsirini göstərir. İKOM-un bəyannaməsindəki tövsiyələrdən Azərbaycan muzeylərinin iş proqramının hazırlanmasında, ekspozisiyaların tərtibatında səmərəli istifadə olunmalıdır. Muzey fəaliyyətini məhz bu yöndə aparmaqla müxtəlif yaş kateqoriyasından olan gənclərin muzeyə marağının artırılmasına, onların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsinə, xalqımızın şanlı keçmişi və müasir dövrdəki nailiyyətlərindən qürur hissi keçirmələrinə nail olarıq.

Ədəbiyyat

1. Əmirxanov Sabir, Hüseynov İlqar Dünya muzeylərində tarixi mədəniyyət abidələri. Bakı, 2008 - 298 s.
2. Əmirxanov Sabir “Nəzəri muzeyşünaslıq, qarşılıqlı əlaqələr, qanunauyğunluqlar, texnologiyalar”. Bakı, 2009.
3. Məlikova E. “Bədii mədəniyyətin inkişafında incəsənət muzeylərinin rolu” monoqrafiya Bakı, 2014

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА***Вердийева Есмира Гусейновна******Резюме***

Пректирование музейной экспозиции можно разделить на 3 этапа: Научный, Художественный, Технический. На научной стадии подготавливаются идеи по общему созданию музея. На художественном этапе готовится план и карта музея. На техническом этапе готовится рабочий проект музея. При подготовке научного проекта экспозиции изучаются материалы и литература, относящиеся к экспозиции. Уточняются цель и задачи экспозиции. В процессе подготовки художественного проекта экспозиции прорабатывается размещение каждого экспоната и его расположение по эстетическим правилам. При необходимости к экспонатам можно сделать аудио-видеодополнения. Стадию технического проектирования выставки можно считать завершённой стадией проекта. Здесь прорабатываются мельчайшие детали и прорабатываются технические моменты. При этом указывается точная стоимость экспозиции-монтажные, выбор материалов, стоимость экспонатов и т.д. учитывается.

MUZEUM PEDAQOQY***Verdiyeva Esmira Guseyn******Summary***

The design of the museum exposition can be divided into 3 stages: Scientific, Artistic, Technical. At the scientific stage, ideas about the general creation of the museum are prepared. At the artistic stage, the plan and map of the museum is prepared. At the technical stage, the working project of the museum is being prepared. During the preparation of the scientific project of the exposition, the materials and literature related to the exposition are studied. The purpose and tasks of the exposition are clarified. Or a thematic project of the exposition is prepared. In the process of preparing the artistic project of the exposition, the placement of each exhibit and its arrangement according to aesthetic rules are worked out. If necessary, audio-video additions can be made to the exhibits. The technical design stage of the exhibition can be considered the complete stage of the project. Here, the smallest details are worked out technical points are worked out. At the same time, the exact cost of the exposition is indicated-assembly work, choice of materials cost of exhibits, etc. is taken into account.

Rəyçi: dosent Hüseynov Akif***Təsviri incəsənət kafedrasının 20 fevral 2025-ci il tarixli iclasın 12 sayılı protokolu******Daxiln olma tarixi 21 fevral 2025-ci il***